

Сацюк О.В. (Київ, Україна)

Засвоєння державно-управлінських термінів грецького походження в румунській та українській мовах

У статті аналізуються державно-управлінські терміни грецького походження в українській та румунській мовах. Досліджуються морфолого-фонетичні зміни, що сталися із цими запозиченнями при адаптації в румунській та українській мовах й робиться класифікація цих змін.

Ключові слова: державно-управлінські терміни, морфолого-фонетичні зміни, слова грецького походження в українській та румунській мовах, запозичення з грецької мови.

В статье анализируются государственно-управленческие термины греческого происхождения в украинском и румынском языках. Исследуются морфолого-фонетические изменения, которые произошли с этими заимствованиями при адаптации в украинском и румынском языках и подается классификация этих изменений.

Ключевые слова: государственно-управленческие термины, морфолого-фонетические изменения, слова греческого происхождения в украинском и румынском языках, заимствования с греческого языка.

In the article the terms of Public administration of the Latin origin are analysed in the Ukrainian and Romanian languages. Morphological and phonetical changes which happened with these loanwords during adaptation in the Ukrainian and Romanian languages are studied and classification of these changes is given.

Key words: terms of Public administration, morphological and phonetical changes, words of the Greek origin in the Ukrainian and Romanian languages, loanwords from Greek.

Метою статті є порівняти на морфологічному та фонетичному рівнях адаптацію державно-управлінських термінів грецького походження в румунській та українській мовах. Предметом дослідження є румунські та українські терміни державного управління грецького походження, об'єктом – морфолого-фонетичні зміни, що сталися із цими термінами при адаптації в румунській та українській мовах.

Українська мова протягом своєї багатовікової історії ввібрала у себе чимало грецьких елементів. Впливи грецької мови на українську починаються із найдавнішої пори. Грецькі елементи ще за праслов'янської доби входили до тих праслов'янських та праруських діалектів, з яких пізніше склалися і розвинулися сучасні східнослов'янські мови.

Питання запозичень вивчали в українській мові, наприклад такі вчені: Г.Антонюк [2], Р.Беляєв [3], С.Семчинський [10, 11, 12]. Різні аспекти перекладу, викладання, запозичень, історії румунської мови розглядалися у дослідженнях вітчизняних учених С.Лучанина [17], С.Семчинського [10; 11;

12], Н.Стратановської [16]. Фундаментальним джерелом з історії румунської мови є двотомне академічне видання «Istoria limbii române [14, 15].

Нижче розглядаються мовні зміни, які сталися з грецькими словами при запозиченні їх українською та румунською мовами. Водночас при грецизмах подаються їхні внутрішні форми. До грецизмів української та румунської мов віднесено і ті лексичні елементи, які увійшли до цих мов не безпосередньо з грецької, а через російську, латинську, французьку, німецьку та інші мови, але які походять з давньогрецької мови. При цьому були використані матеріали таких словників: "Греческо-русский словарь" А.Вейсмана [0], "Древнегреческо-русский словарь" І.Дворецького [5, 0], "Державне управління. Словник-довідник" [7], "Словник іншомовних слів" [13], "Англійсько-український словник термінів і понять з державного управління" [1], "Словник термінів і понять з державного управління" [9].

Поряд із термінами подаються грецькі лексеми, від яких вони походять. Якщо це іменник, то наводиться форма називного відмінка однини та артикль, іноді, як і в словнику, – закінчення родового відмінка; дієслово подається у формі першої особи однини теперішнього часу дійсного способу; прикметник – повністю у формі називного відмінка однини чоловічого роду, закінчення жіночого та середнього. Румунські відповідні терміни також наводяться у словниковій формі, тобто, подається закінчення множини та перша літера роду іменника.

На основі виявлених термінів грецького походження спробуємо класифікувати їх відповідно до морфолого-фонетичних змін належності до відмін в українській мові та зміни роду в румунській мові.

Незважаючи на визнаний погляд про початок масових впливів грецької мови на мову Київської Русі з уведенням християнства наприкінці X ст., християнство існувало на Русі і до офіційного прийняття неофіційно, напівлегально [8]. Дослідник А.Критенко також зазначає, що "княгиня Ольга, бабуся князя Володимира, була християнка і тримала у себе на службі людей із грецького духовництва. Очевидно, що до християнства на Русі ставилися тоді толерантно, що християнство княгині Ольги не було винятком, що русичі-християни та їх прибічники підготували ґрунт для історичного акту князя Володимира, і що у Київській Русі ще до прийняття християнства була поширена грецька мова". Таким чином, автор робить висновок, що чимало русичів володіли грецькою мовою, і чимало греків знали мову Київської Русі [8, 30].

Під час аналізу було з'ясовано, що грецькі іменники першої відміни на -α засвоюються українською мовою без змін. У тих словах, у яких "альфі" передуює "йота", українська мова, з метою уникнення гіатусу (збігу двох чи кількох голосних звуків в одному слові або на межі слів) йотує альфу. Серед таких термінів можна назвати наступні: автономія (рум. autonomie f. < fr. autonomie, lat. autonomia), амністія (рум. amnistie, ii f. < fr. Amnistie), анархія

(рум. anarhie f. < fr. anarchie., аристократія (рум. aristocratie, ii f. < fr. aristocratie), демократія (рум. democratie, ii f. < fr. democratie), ієрархія (рум. ierarhie, ii f. < fr. Hiérarchie), категорія (рум. categorie, ii f. < fr. Catégorie), монархія (рум. monarchie, ii f. < lat. monarchia, germ. Monarchie, fr. Monarchie), та багато інших. Проаналізуємо деякі з цих термінів детальніше. Терміноодиниця автономія походить від грецького іменника πᾶσι { у ἄνευ } що мав значення: самоуправління, політична самостійність [5, 268]. У свою чергу він походить від прикметника πᾶσι { πᾶσι; ἄνδρα } (sc. MC = πᾶσι); що означав “сам, той самий” [5, 268] та іменника ζῆλος (E' зі-значенням “звичай, постанова, законоположення” [5, 1138]. Термін аристократія походить від грецького іменника /~ у ἄριστος { ἄριστος } що має такі значення: 1) панування родової знаті; 2) влада найкращих і походить від прикметника ἄριστος у вищому ступені порівняння μᾶλλον { (E') [gradus superlativus (найвищий ступінь порівняння) до /S πᾶσι] } що перекладається як хороший, чудовий, добрий, хоробрий], який має такі значення: 1) (най)кращий, чудовий; 2) дуже знатний, найродовитіший; 2) найхоробріший [5, 235]. У румунській мові ж ці терміни належать до жіночого роду на -ie. Одиниця понятійного апарату державного управління демократія походить від грецького іменника πόλις { πόλις; ἄνδρα } P t у { ἄνδρα } має такі значення: 1) народовладдя; 2) демократична держава, який утворений від іменників πόλις (E' з-такими значеннями: 1) земля, країна, область; 2) населення; 3) народ; 4) простий народ [5, 360] та інші; і -νόμος, (E') δέμος.-іон. Тж. W ~ , ἄρχη { E' ? зі значенням 1) сила, міць; 2) могутність, влада; 3) голова, вождь, повелитель [5, 979-980] тощо. Зазначимо також, що українська та румунська мови запозичили їх через посередництво французької мови.

Під час аналізу термінів державного управління було помічено, що для грецьких іменників першої відміни на -η традиційною є заміна закінчення на -α в українській мові. Подібні зміни сталися, наприклад, із такими терміноодиницями: критика (рум. critică, ci f. < lat. criticus, fr. Critique), економіка (рум. economie, ii f. < fr. économie, lat. economia), полеміка (рум. polemică, ci f. < fr. polémique, it. polemica, cf. gr. polemikos < polemos – război) тощо. Одиниця терміносистеми економіка походить від грецького іменника { ἄνδρα } { у ἄνδρα } { ἄνδρα } = 0 Z), t що перекладається як мистецтво ведення господарства, економіка [6, 1157]. У свою чергу цей іменник утворений поєднанням двох інших: { ἄνδρα } , який перекладається як приміщення, помешкання, житло [6, 1157] та ζῆλος (E' зі-значенням: звичай, постанова, законоположення [6, 1138]. В українській мові подібні термінолексеми також належать до першої відміни. Більшість цих термінів румунська мова запозичує як іменники жіночого роду на -ă, однак, термін економіка у румунській мові є іменником жіночого роду на -ie. Причому, терміни економіка та економія румунською мовою звучать як economie.

В українській мові є багато слів першої відміни, які запозичилися без змін і походять від грецьких іменників третьої відміни на -μα. Серед них зустрічаємо такі: парадигма (рум. paradigmă, e f.), програма (рум. programă, e f.), система (рум. sistemă f.) тощо. Термін парадигма походить від грецького іменника | πῖ ϑ ρ α δ ῖ γ μ α, ῖ? із значеннями: 1) зразок, модель; 2) приклад;...4) повчальний приклад, урок; [6, 1237]. Лексема програма походить від грецького іменника | π ρ ο γ ρ α μ α, ῖ? і перекладається як: (писемне) публічне оголошення, розпорядження, указ [6, 1375]. У румунській мові такі терміни адаптувалися як іменники жіночого роду на -ă.

Під час аналізу термінів ми зустріли особливі поодинокі випадки, які важко віднести до якоїсь із наведених підгруп. Розглянути усі, на жаль, не можна, тому наведемо лише один цікавий приклад. Термін бюрократія (рум. birocrație, ii f.) запозичений з французької мови. Французьке bureaucratie буквально означає "панування канцелярії" і походить від французького bureau "контора, канцелярія" [13, 139]. Тоді як другий компонент цього слова -кратія зводиться до згаданого вище грецького іменника βυρ, (β)ερ-іон. тж. βυρ, βυρ, βυρ, βυρ, βυρ [5, 979-980], який часто зустрічається як другий компонент слів, як правило, із соціально-політичним змістом (згадаємо демократію, аристократію тощо).

Таким чином, у ході дослідження виявлено чимало державно-управлінських термінів грецького походження в українській та румунській мовах. Ці терміни адаптуються у кожній з цих мов (втрата грецького закінчення, зміна роду, належності до відміни). Більшість державно-управлінських термінів грецького походження запозичуються українською та румунською мовами через посередництво інших (як, правило, латинської, а потім французької) мов. Перспективними слід вважати дослідження особливостей наголошення запозичень з грецької мови, семантичні зміни в українській та румунській мовах порівняно з мовою-оригіналом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Англо-український словник термінів і понять з державного управління / Уклали: Г. Райт та інші.; Пер. В. Івашко. – К.: Основи, 1996. – 128 с.;
2. Антонюк Г. Латинська мова як джерело формування педагогічної термінології // Вісник Державного ун-та Львівська політехніка "Проблеми української термінології". – 2003. – Вип. 490. – С. 43-46;
3. Беляев Р.С. Ономастический анализ греко-латинских терминологических элементов (на материале латинской клинической терминологии). Автореферат диссертации на соискание уч. ст. к. филол. н. – К. – 1990. – 24 с.;
4. Вейсман А.Д. Греческо-русский словарь. Репринт 5-го издания 1899 г. – М., 1991. – 1372 с.;
5. Дворецкий И.Х. Древнегреческо-русский словарь: в 2-х т. – Т. 1. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей. – М., 1958. – 1044 с.;
6. Дворецкий И.Х. Древнегреческо-русский словарь: в 2-х т. – Т. 2. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958. – 1906 с.;
7. Державне управління. Словник-довідник / Уклад.: В.Д. Бакуменко (кер.

Творчого кол.), Д.О. Безносенко, І.М. Варзар, В.М. Князев, С.О. Кравченко, Л.Г. Штика; За заг. ред. В.М. Князева, В.Д. Бакуменка. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.; **8.** *Критенко А.П.* Грецькі елементи в українській мові // Укр. мова та література в школі, 1970. – № 12. – С. 71-745; **9.** *Малиновський В. Я.* Словник термінів і понять з державного управління. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби. – 2005. – 196 с.; **10.** *Семчинський С.В.* Вступ до порівняльно-історичного мовознавства (на матеріалі індоєвропейських мов) [Текст] : навч. посібник для магістрантів укр. мови, рос. мови та класичної філології. - К.: ВПЦ "Київський ун-т", 2002. – 174 с.; **11.** *Семчинський С.В.* Наслідки українсько-румунських мовних контактів у молдавських говірках румунської мови // Мовознавство. - 1994. – №1. – С.46- 50; **12.** *Семчинський С.В.* Семантична інтерференція мов. – К.: Вища школа, 1974; **13.** Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука – К.: УРЕ, 1985. – 968 с.; **14.** *Istoria limbii română // I.Coteanu, Gh.Bolocan etc. – V. I. – București. – 1965. – 438 p.;* **15.** *Istoria limbii română // I.Coteanu, Gh.Bolocan etc. – V. II. – București. – 1969. – 464 p.;* **16.** *Stratanovska N.* Unele aspecte lingvistice ale traducerii documentelor diplomatice cu referire la Convenția consulară între Ucraina și România // Simpozionul internațional. Distorsionări în comunicarea lingvistică, literară și etnofolclorică românească și contextul european. – Iași, 25–27 septembrie 2008. – P. 327-334; **17.** *Luchkanyn S.* Filologia română la Kiev : trecut și prezent // Philologica Jassyensia, An II. – Nr. 2. - 2006. – P. 247-255.

Скопненко О. І., Цимбалюк-Скопненко Т. В. (Київ, Україна)
Ідіостиль Миколи Лукаша крізь призму історії української літературної мови

У статті розглянуто деякі питання історії нової української літературної мови. Особливу увагу приділено елементам ідіостилю відомого перекладача М. Лукаша. Констатовано, що для створення сучасної історії нової української літературної мови потрібне всебічне вивчення мови перекладів, зокрема ідіостилю М. Лукаша.
Ключові слова: нова українська літературна мова, мова перекладів, ідіостиль.

В статье рассмотрены некоторые вопросы истории нового украинского литературного языка. Особое внимание уделено элементам идиостиля известного переводчика М. Лукаша. Констатировано, что для создания современной истории нового украинского литературного языка требуется всестороннее изучение языка переводов, в частности идиостиля М. Лукаша.
Ключевые слова: новый украинский литературный язык, язык перевода, идиостиль.

The article presents some issues of the history of new Ukrainian literary language. Particular attention is paid to elements of idiostyle of the well-known translator M. Lukash.. Stated that the creation of the modern history of new Ukrainian literary language requires a comprehensive study of language translation, particularly of idiostyle of M. Lukash.

Key words: New Ukrainian literary language, language translation, idiostyle.